

Zygmunt Baumann, *Retrotopia*, Barcelona: Arcàdia Editorial, 2017. [Traducció: Josep Sampere]

Heu-nos aquí, doncs: habitants d'una era de trasbalsos i discrepàncies, d'una mena d'època en què tot —o gairebé tot— pot passar, alhora que res —o quasi— es pot emprendre amb decisió i amb la certesa que ho podrem dur a terme; una època de causes que busquen els seus efectes i d'efectes que segueixen la pista a les seves causes amb un grau d'èxit escàs i que va minvant sense parar; una època de mitjans d'eficàcia ben demostrada, en aparença, que malbaraten (o van esgotant) la seva utilitat amb passes de gegant, mentre que la cerca de substituïts no passa mai de l'etapa de la pissarra, i produeix èxits no gaire més impressionants que els de la recerca de les restes del vol 370 de Malaysian Airlines.

I també és una època de crisis decisives persistents. A més (o per a més inri) de la crisi causada per la separació i quasi divorci del poder i la política (a saber, per l'esfondrament de la condició principal, entre les necessàries, per poder exercir una acció eficaç: mentre les potències s'emancipen del control polític, la política s'obsedeix per l'escassetat interminable del seu poder), hi ha una altra crisi decisiva que ja comença a enfilarse ràpidament cap als primers llocs de les preocupacions contemporànies —i, molt probablement, futures—: les preocupacions per la ineptitud institucionalitzada i per la indolència absoluta. [...]

Viure en una època així fa que l'ambient d'inquietud, confusió i angoixa esdevingui una conclusió llargament anticipada. Un ambient com aquest fa que la vida sigui de tot llevat d'agradable, tranquil·litzadora i gratificant. És cert que el mercat ofereix un ampli assortiment de tranquil·litzants, antidepressius i medicaments contra tots i cadascun dels trastorns psicològics, que prometen i atorguen un alleujament temporal —plaent i relaxant— de les malalties de la ment. Aquests medicaments, però, estan destinats a un ús personal (i interior) i no fan cap efecte si hi incideixen realitats extra o suprapersonals. Per tant, quan es consumeixen, no fan sinó ajudar les persones a encobrir la natura dels seus sofriments, en lloc de contribuir a erradicar l'arrel del problema.

Després d'haver repassat fins aquí l'estat actual de la nostra situació i dels nostres afers col·lectius, tenim tot el dret a preguntar-nos: com hem arribat fins aquest punt?

Una manera de presentar la història de l'*Homo sapiens*, d'ençà que un grupet dels seus integrants va passar, ara fa entre dos-cents mil i cent cinquanta mil anys, d'Àfrica al Pròxim Orient, des d'on iniciaria el procés llarg i ardu de conquerir i poblar la resta de la Terra, consisteix a narrar la seva història tenint en compte la progressió ascendent del seu grau d'integració social. «L'horda primitiva» de caçadors / recol·lectors d'aquells temps amb prou feines la formaven cent cinquanta individus, ja que només era possible proveir d'aliment a un nombre com aquest de protohumans que vivien «amb una mà al davant i una altra al darrere», tot caçant i collint fruits, llavors i bolets en un territori tan petit que es podia recórrer a peu en un dia. Gràcies a la invenció de l'agricultura —el conreu de subsistència— i, per tant, de l'emmagatzemament d'aliments, els humans van poder integrar-se en grups més grans; la mida d'aquests grups va anar augmentant al llarg de mil·lennis a mesura que s'anaven perfeccionant les seves eines i armes, millorava l'eficàcia del treball i la rapidesa del transport. Amb cada nova ampliació augmentava una mica més el contingut de la categoria de «nosaltres» juxtaposada a «ells», la resta de la humanitat, propera o llunyana, però relegada sumàriament a la condició d'estrany —forasters, desconeguts, estrangers: en resum, «NO nosaltres», i tot sovint catalogats com a enemics reals o possibles.

Els models de les associacions estables i més o menys duradores van anar variant segons les eres i les regions del planeta, però la característica comuna era la mecànica de la seva creació, constitució i reproducció: la dialèctica de l'associació i la dissociació, de la unificació i la separació, de la integració i la divisió. Perquè una unitat s'integrés, abans havia de separar-se del «nosaltres». [...] El fet de decidir i declarar qui són les persones «diferents de nosaltres» havia de *precedir* la decisió i la declaració de qui som «nosaltres». Identificar-los a «ells» era la condició necessària (i en molts casos suficient) per identificar-nos «nosaltres», com també per legitimar-los a ells d'una manera explícita.

Proveïda d'aquestes eines i de cap altra, Europa va entrar a l'edat moderna de la invenció dels estats-nació per posar en joc el precepte de la integració per mitjà de la separació a l'hora de construir els estats moderns amb sobirania territorial. [...] A partir de la «Primavera de les Nacions» del 1848, la fórmula *cuius regio, eius religio* es va entossudir a traspassar el *regio* dels futurs monarques il·lustrats a *le peuple*, que des de feia poc tenia dret a vot, i així, en aquesta versió nova, posat al servei de la nació, l'Estat

i la invenció dels estats-nació. Per obra i gràcia de l'aventura colonial / imperialista europea, la fórmula revisada, juntament amb les seves aplicacions, va ser trasplantada a altres continents i, tot seguit, a la Conferència de Pau de Versalles, entre els anys 1919-1921, el president dels Estats Units Woodrow Wilson, que també presidia l'acte, va declarar (sota la forma del «Dret de les Nacions a l'Autodeterminació») que seria el principi universal de la convivència humana arreu del món.

Com es pot conciliar el caràcter global i cosmopolita de l'economia, la indústria, el comerç, la cultura i la comunicació, i la globalitat indiscutible dels problemes relatius a la seva supervivència que afronta la humanitat, amb la centralitat i l'autoreferencialitat endèmiques dels instruments polítics amb què, segons el principi de Wilson, s'han de tractar aquests ingredients vitals de la condició humana? Vet aquí el dilema més difícil que ha d'afrontar la humanitat: de fet, el «metadilema» del qual dependrà en darrer terme la solució de tots els dilemes inferiors que se'n deriven. Hi ha una distància immensa entre el que *cal* fer i el que *es pot* fer; entre el que és important i el que importa als seus artífexs; entre el que passa de debò i el que és desitjable; entre la magnitud de les dificultats que amenacen la humanitat i l'abast i la capacitat de les eines que existeixen per resoldre-les. [...] El repte del moment no consisteix en altra cosa que crear —per primera vegada a la història de la humanitat— una integració sense la separació que li serveixi de suport.